

BİR TÜR FAL KİTABI: İHTİLÂC-NÂME

Sezer ÖZYAŞAMIŞ ŞAKAR*

ÖZET

İnsan vücudundaki bazı organların istem dışı kasılıp gevşemesi şeklinde ifade edilecek seğirmeler, geçmişten bugüne iyi veya kötü şeylerin habercisi sayılmıştır. Bir ilim çeşidi olan ilm-i ihtilâc konusunda, bazen ihtilâc-nâme bazen de seğir-nâme adlarıyla eserler yazılmıştır. Geleceğe dair beklentilerin yer aldığı bu eserlerde Türk toplumunun folklor unsurları görülmür.

Bu yazıda, türünün özelliklerini yansıtan, müellifi bilinmeyen, İhtilâc-nâme adını taşıyan metin üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler

İlm-i ihtilâc, ihtilâc-nâme, seğirmek, fal, folklor.

İhtilâc kelimesi, Arapça olup “çırpınma”¹, “kasların irâde dışı kasılıp gevşemesi sonucunda organlarda görülen hareket, takallus”², “seğirme”³ anlamlarına gelir. Arapça *ihtilâc* ile Farsça *nâme* kelimesinin birleşmesi ile oluşmuş *ihtilâc-nâme* ise organların seğirmesinden çıkarılan anlamların yer aldığı bir tür fal kitabıdır.

Türk toplumunda falın, fal bakmanın, falcılığın geçmişi oldukça eskiye dayanır. Bu konudaki en eski Türk kaynaklarından biri runik harflerle IX. yüzyılda yazıldığı tahmin edilen *Irk Bitig* adlı fal kitabıdır.⁴ Türklerin İslamiyeti kabulünden önce de bulunan fal merakı İslamiyetle

* Yard. Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. sozyasamis@yahoo.com

¹ Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara 2005, s. 942.

² İlhan Ayverdi, *Misalli Türkçe Sözlük*, C. II, İstanbul 2005, s. 1365.

³ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1996, s. 419.

⁴ Halil Ersoylu, “Fal, Falnâme ve Fâl-ı Reyhân-ı Cem Sultan”, *İslam Medeniyeti Dergisi*, C. V, S. 2, İstanbul 1981, s. 75.

birlikte farklı bir şekil ve kimlik kazanmış bu konularda telif ve tercüme pek çok eser ortaya konulmuştur.

İnsanoğlunun gelecek ile ilgili umutlarını, kaygılarını, merakını, inancını ortaya koyan, gizli ve bilinmeyeni öğrenme isteğini gösteren, manzum veya mensur yazılmış eserlere bakıldığında sosyal bir önemi olan falın çeşitlilik arz ettiği görülür. Müstakil veya bazı eserlerin sonunda görülen ihtilâc-nâmeler bir tür fal kitabı olup *ilm-i ihtilâc* (vücuttaki organların seğirmesinden bazı anlamlar çıkarma ilmi) ile ilgilidir. İlm-i ihtilâc dışındaki türlerden bazıları şunlardır: *İlm-i cifr* (Kur'an-ı Kerim ve hadislerden ebced hesabına göre geleceğe dair anlamlar çıkaran ilim), *ilm-i hutût* (alındaki çizgilerden ömrün uzunluğuna veya kısalığına, zenginliğe veya fakirliğe dair tahminlerde bulunan ilim), *ilm-i iyâfe* (kuşların uçuşundan hareketle geleceğe dair yorumlar yapan ilim), *ilm-i kef* (avuç içindeki çizgilerden kişinin karakteriyle, geleceğiyle ilgili yorumlarda bulunan ilim), *ilm-i kıyâfet* (ilm-i firaset, fizyonomi adlarıyla da anılan insanın beden yapısından, çeşitli uzuvlarından hareketle kişinin karakteriyle ilgili tahminlerde bulunan ilim), *ilm-i nücûm* (astroloji, yıldızların çeşitli durum ve hareketlerinden anlam çıkaran ilim), *ilm-i reml* (gaybî bilgiler elde etmek için nokta ve çizgilerden çeşitli anlamlar çıkaran ilim), *ilm-i rüya* (rüyaları yorumlama ilmi), *ilm-i simâ* (insanın simasından, karakteriyle ilgili anlamlar çıkaran ilim), *ilm-i tefe'ül* (Kur'an-ı Kerim ve hadislerden ilham alınarak yazıldığına inanılan Hâfız Divanı, Zati Divanı gibi eserlerden belli kaidelere göre fal açma, fala bakma adı ile açıklanan ilim).⁵

İnsan vücudunun çeşitli bölümlerinin belirli bir zamana bağlı olmaksızın görülen seğirme sebebini Mine Mengi, *Kıyâfetnameler Üzerine* adlı makalesinde İbrahim Hakkı'nın, *Kıyâfetname* adlı eserinin seğirmeler ile ilgili bölümünde, bu durumun damarlardaki kan dolaşımının engellenmesiyle açıklandığını ancak tıptaki bilimsel açıklamanın farklı olduğunu "seğirme güç durumlar karşısında kalan insanda bir çeşit boşalma olarak görülür.

⁵ İ. Hikmet Ertaylan, *Falnâme*, İstanbul 1951; Âmil Çelebioğlu, "Kıyâfe(t) İlimi ve Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdî ile Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Kıyâfet-nâmeleri", *Atatürk Üniversitesi-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı*, S. 11, Ankara 1979, s. 305-347; Mustafa Tatçı, "Türk Edebiyatındaki Seğir-nâme ve Çin-nâme Türlerinden Birer Örnek", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 87, Aralık 1993, s. 237-242; Ferit Devellioğlu, *a.g.e.*; Hüseyin Güftâ, *Divan Şiirinde İlim*, Ankara 2004.

*Gene seğirmeyle ilgili olarak tıbbın gösterdiği ikinci bir neden de, beyinde seğirme görülen yerdeki kasa gelen sınırların aşırı derecede uyarılmasıdır.*⁶ sözleriyle ifade eder.

Doğuda gizli ilimlere vâkıf bir kişi olarak gösterilen İskender-i Zülkarneyn'in insan vücudunun çeşitli organlarının seğirmesinin nelere işaret ettiğini bildiğine dair bir görüş vardır. Ancak ihtilâc-nâmelerin girişinde verilen bilgilere bakıldığında ilm-i ihtilâcın İskender-i Zülkarneyn'e ve Danyal peygambere atfedilmesi ve bu ilmin kendilerine Âdem peygamberden aktarılmış olması bir rivayettir.⁷

Türk folklorunda varlığını son zamanlara kadar taşımış, ihtilâc-nâme, kütüb-i ihtilâc veya seğir-nâme adıyla anılan bu türdeki eserlerde söz konusu edilen şeyler, eski çağlardan beri gelecekteki olayların bir işareti sayılmıştır. Bugün halk arasında yaşayan inanışlardan göz seğirmesinin, hıçkırık tutmasının, kulağın çınlamasının, sağ avucun kaşınmasının hep iyi ya da kötü bir habere dayandırılması durumu tarih bakımından geçmişe uzanır.

İhtilâc-nâme veya seğir-nâme adını taşıyan eserler üzerinde yapılan çalışmalara bakıldığında, ilk olarak 1967 yılında W. Zajaczkowski'nin *Zwei Türkische Zuckungsbücher (Segir-nâme)*⁸ başlığıyla, Latin harfleri ve Almanca çevirisiyle yayımladığı seğir-nâme metinleri görülür. W. Zajaczkowski'nin yayımladığı metnin biri Gazi Hüsrev Beg Kütüphanesinde, 3551 numarayla, diğeri Saray-Bosna'daki Şarkiyat Seminerinde, 733 numarayla kayıtlı bulunmaktadır.

W. Zajaczkowski'den sonra M. Kemal Özergin 1967'de *Eski Bir Seyirme-nâme* adıyla kendi kitaplığında bulunan bir mecmuadaki, birkaç farklılık dışında farkı olmayan, iki seğir-nâmeyi bir arada yayımlamıştır. M. Kemal Özergin, bunlardan birinin sonunda istinsah tarihi olarak H. 1255 (M. 1839) kaydının bulunduğunu, müstensihinin bilinmediğini belirtmiştir.

⁶ Mine Mengi, "Kıyafetnameler Üzerine", *TDAY-Belleten* 1977, Ankara 1977, s. 308.

⁷ İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 6; Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Ankara 2000, s. 201.

⁸ Wladzimir Zajaczkowski, "Zwei Türkische Zuckungsbücher (Segir-nâme)", *Folia Orientalia*, Tome VIII, Krakow 1967, s. 89-109.

1969 yılında, Arif Özer *Türkçe İki “Seğir-nâme Kitabı” Üzerine*⁹ adlı, daha önce W. Zajaczkowski'nin yayımladığı, biri tarihsiz, biri de H. 1263 (M. 1847) tarihli iki el yazması eserde yer alan seğir-nâme metninden ve bunların sözlüğünden oluşan yazısını yayımlar.

Daha sonra Halil Ersoylu, 1989 yılında, *Segir-nâme*¹⁰ adıyla Mevlânâ Müzesinde, 2179 numarayla kayıtlı yazma bir mecmuanın içindeki seğir-nâme metnini yayımlar. Bu çalışmada metnin dil özellikleri belirtilmiş, metnin sözlüğü hazırlanmış ve eserin tıpkıbasımı verilmiştir.

1993 yılında, Mustafa Tatçı, *Türk Edebiyatındaki Seğir-nâme ve Çın-nâme Türlerinden Birer Örnek*¹¹ adlı yazısında, Ankara Millî Kütüphane, A/97 numarada kayıtlı müellif veya müstensihî belli olmayan *Hazâ Kitâb-ı Seğir-nâme* ve *Hazâ Çın-nâme* başlığını taşıyan yazma eserleri Latin harflerine aktarmıştır.

1995 yılında, Halil Ersoylu'nun *Segir-nâme (II)*¹² adıyla yayımladığı bu ikinci çalışması metin, dil incelemesi, sözlük ve tıpkıbasımdan oluşmaktadır. Yazma eser Topkapı Sarayı Kütüphanesinde, 3157 numarayla kayıtlı bir Fâl-nâme'nin içinde bulunmaktadır.

Bu yayından sonra 1996 yılında, Sadettin Özçelik'in *Bir İhtilac-name Üzerine*¹³ adıyla yayımladığı yazı görülür. Yazıda, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi 539 numarayla kayıtlı el yazması mecmuanın içinde yer alan ihtilâc-nâme metni ve sözlüğü yer alır.

2003 yılında, Recep Karaatlı'nın *Türkçe Bir Segir-Nâme Üzerine*¹⁴ adıyla yayımlanan yazısı, müellifi veya müstensihî belli olmayan, H. 1090 (M. 1679) yılında kaleme alınmış, sekiz yapraklık bir seğir-nâmenin metni, dil incelemesi, sözlüğü ve eserin tıpkıbasımından meydana gelir.

⁹ Arif Özer, “Türkçe İki “Seğir-nâme Kitabı” Üzerine”, *Türk Kültürü Dergisi*, S. 77, Yıl VII, Mart 1969, s. 368-372.

¹⁰ Halil Ersoylu, “Segir-nâme”, *TDAY-Belleten* 1985, Ankara 1989, s. 27-48.

¹¹ Mustafa Tatçı, *a.g.m.*, s. 237-242.

¹² Halil Ersoylu, “Segir-nâme (II)”, *TDAY-Belleten* 1992, Ankara 1995, s. 99-115.

¹³ Sadettin Özçelik, “Bir İhtilac-name Üzerine”, *Millî Folklor*, C. 4, S. 31/32, Güz-Kış 1996, s. 98-111.

¹⁴ Recep Karaatlı, “Türkçe Bir Segir-nâme Üzerine”, *TDAY-Belleten* 1999/I-II, Ankara 2003, s. 89-126.

2007 yılında, Yusuf Ziya Sümbüllü'nün *Seğir-nâme ve Seğirmek Manaları Üzerine Bir İnceleme*¹⁵ adlı yazısı, Erzurum Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kitaplığında 13060 numarayla kayıtlı bir "Tabir-nâme"de yer alan, H. 1272 (M. 1855) tarihli bir seğir-nâme ile aynı kitaplıkta 12080 numarayla kayıtlı, Müneccim Muhammed Abdüselâm tarafından "Seğirmek Manaları" adıyla H. 1333 (M. 1915)'te yazılmış bir seğir-nâme metninden ve sözlüğünden oluşur.

Daha önce seğir-nâme veya ihtilâc-nâme adı ile yayımlanan metinlere ve aşağıda verilecek metne bakıldığında eserlerin mensur olması, müelliflerinin belli olmayışı, cümlelerin şartlı birleşik cümle yapısında oluşu ve bu cümleyi takip eden cümlelerin fiillerinde gelecek zaman ifadesini karşılayan istek ekinin bulunması, cümlelerin kısalığı ve ifadelerin yalınlığı metinlerin ortak özelliklerindedir.

Vücuttaki uzuvların seğirmesi ve bunların işaret ettiği hususları belirten, seğiren uzva göre yorumların yer aldığı seğir-nâme, seyir-nâme, seyirir-nâme, seyirme-nâme, ihtilâc-nâme, çın-nâme adlarıyla anılan eserlerden biri de Ankara Millî Kütüphanesi, Yz. A 2511 numara ile kayıtlı "Hazâ İhtilâc-nâme"dir. Bir mecmuanın 143 b-149 b yapraklarında bulunan mensur eserin her sayfasında ortalama 13 satır yer almaktadır. Yer yer harekeli eser nesih hatlıdır. Eserin yazılış tarihi ve yazarı hakkında herhangi bir bilgi bulunmaz iken ketebe kaydından müstensihin Seyyid Osman Hilmi Akhisarî olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁵ Yusuf Ziya Sümbüllü, "Seğir-nâme ve Seğirmek Manaları Üzerine Bir İnceleme", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 32, Erzurum 2007, s. 53-69.

Metin
Hazā İhtilāc-nāme

^{143 b} 1 Rivāyet olunur ki bir gün İskender-i 2 Zü'l-ıkarneyn Şāh, hükemā cem' idüp 3 su'āl eyledi ki âdem oğlunun ahyānā 4 ba'z a'zāsı hareket idüp 5 segirdüğine hikmet nedür ve neye 6 delâlet ider didüğine cümlesi mütehayyir 7 olup mühlet isteyüp ba'dehü 8 bu ihtilāc-nāmeyi te'lif idüp 9 İskender Şāhı'na getürüp didiler ki:

^{144 a} 1 Yā Zü'l-ıkarneyn bu su'āl tecrübeye müte'allik- 2 dür, bunun hikmetine Allāhu ta'ālā a'lemdür. 3 Ammā delâlet ider ki âdem oğlunun 4 erden ve 'avretten

Eger başının 5 sağ yanı segrise devlet ve 'izzet 6 bula.

Eger şol yanı segrise nā-7 hoş haber işide ve sefer kıla.

Eger 8 başının öni segrise bir kavme hâkim 9 ola, çok māl eline gire.

Eger 10 egrisi segrise dünyā için ğam çeke.

11 Eger alnı segrise sefere gide, māl eline 12 gire.

Eger sağ kaşı segrise māl 13 ziyāde olup feraḥ ve şādlık irişe.

^{144 b} 1 Eger sol kaşı segrise 'ömri uzun 2 ola.

Eger sağ gözinün yukarı kapağı 3 segrise ğam-nāk ola.

Eger aşağı kapağı 4 segrise yaramaz iş işleye.

Eger 5 bınarı segrise çokdan görmediği 6 kimseyi göre.

Eger kuyruğı segrise 7 bir miqdār kāsāvet çeke.

Eger şol 8 gözinün yukarı kapağı segrise 9 'izzet bula, murādı ḥāşil ola.

10 Eger aşağı kapağı segrise uzak 11 sefer ide, haber veyā nāme gele, şād ola.

12 Eger bınarı segrise nā-ğāḥ şād ola.

13 Eger kuyruğı segrise mertebesi ziyāde ^{145 a} 1 ola.

Eger burnunun sağ yanı segrise 2 bir kimsene ile ḥuşümet ide çok 3 māl eline gire.

Eger şol yanı segrise 4 ğāyib gele, borcu ödene.

Eger sağ 5 yañağı segrise hareket ide, māl eline gire, 6 şād ola.

Eger şol yañağı segrise bir işe 7 başman ola.

Eger sağ kulağı segrise 8 ğuşşa irişe.

Eger şol kulağı segrise 9 ululık bula.

Eger yukarı dudağı 10 segrise da'vāda ğālib ola.

Eger 11 aşağı dudağı segrise bir devletlü 12 anı ḥayr ile aña.

Eger ağız segrise 13 mālā ve ni'mete irişe.

Eger dili segrise ^{145 b} 1 ḥuşümet ide, ğālib ola.

Eger çeñe- 2 sinün sağ yanı segrise katı zaḥmet 3 çeke.

Eger şol yanı segrise ḥasta 4 ola, girü şihḥat bula.

Eger boynunun 5 sağ yanı segrise zaḥmet ile çok 6 māl eline gire.

Eger şol yanı segrise 7 māl eline gire.

- Eger boynı temâmet segrise 8 gâyet yaramazdur. Ne'üzü bi'llâh.
 Eger sağ 9 omzı segrise ululuk bula, bay 10 ola.
 Eger şol omzı segrise 11 nîk-baht ola.
 Eger bázüsü segir- 12 se guşşalu ola, tîz geçe.
 Eger şol 13 bázüsü segrise hayr [u] bereket bula, ^{146a} 1 şâd ola.
 Eger sağ koltuğı segrise 2 na'tı ziyâde ola.
 Eger şol koltuğı 3 segrise şâz u handân [ola].
 Eger sağ 4 dirseği segrise dostı şâd ola 5 ve dostı gele.
 Eger şol dirseği 6 segrise bîmârı selîm olup 7 şâd ola.
 Eger sağ bileği segrise 8 helâl mâl ziyâde ola.
 Eger şol 9 bileği segrise rif'at bula.
 Eger 10 sağ elinün üsti segrise bir kimsene 11 ile kâdiye vara, kâdî aña hüküm eyleye.
 12 Eger şol elinün üsti segrise 13 Allâhu ta'âlâ aña hışm itmişdür, tevbe e[y]leye.
^{146b} 1 Eger sağ avcı segrise bir kimse ile 2 münâkaşa eyleye.
 Eger şol avcı 3 segrise mâl eline gire.
 Eger sağ 4 elinün baş barmağı segrise mertebe- 5 si ziyâde ola.
 Eger şehâdet bar- 6 mağı segrise yaramaz söz naql ide, 7 iftirâ ideler.
 Eger orta barmağı segrise ma'îşeti âsân ola.
 Eger 9 serçe barmağı segrise düşmâna 10 zafer bula.
 Eger kici barmağı segrise 11 vâfir ni'met bula, elinden tîz gide.
 12 Eger şol elinün baş barmağı segrise 13 mâl-dâr ola.
 Eger şehâdet barmağı ^{147a} 1 segrise gizlü sırrı zâhir ola.
 Eger 2 orta barmağı segrise düşmâna gâlib 3 ola.
 Eger serçe barmağı segrise 4 mâl cem' ide, ganî ola.
 Eger kici barmağı 5 segrise bî-ğad ni'met bula.
 Eger 6 sağ memesi segrise azacuk guşşa 7 çeke, borcu ödene.
 Eger şol memesi 8 segrise mertebesi arta, şâd ola.
 9 Eger gögsi segrise ber-ğudâr ola.
 10 Eger sağ böğri segrise hışma gele, 11 ceng ide.
 Eger şol böğri segrise 12 guşşadan kırtula.
 Eger sağ yağırnısı 13 segrise hâceti revâ ola, eyü haber işide, ^{147b} 1 şâd ola.
 Eger şol yanı segrise şâd 2 ola.
 Eger bir [r]ivâyet sağ yağırnı 3 segrise korquya düşe.
 Eger 4 bilinün sağ yanı segrise murâda yitişe, 5 hayr-ğaber işide, şâd ola.
 Eger şol 6 yanı segrise tezvîc ile şâd ola, 7 rif'at ve şeref bula.
 Eger göbegi 8 segrise 'ağd-i nikâh vâki' ola.
 Eger 9 kaşığı segrise devlet [ve] vuşlat bula, 10 şâd ola.
 Eger zekeri segrise yâ ferci 11 segrise cimâ' ide, oğlı toğa, 12 mesrûr ola.

- Eger hāyası¹⁶ segrise 13 bir hatun [ile] tezvīc ide, şād ola.
 Eger^{148 a} 1 oturak yiriniñ sağ yanı segrise helāl 2 rızq eline gire.
 Eger şol yanı segrise 3 cāl ide melūl ola.
 Eger sağ uylu- 4 ğınıñ iç yanı segrise ğuşşadan qur- 5 tula.
 Eger taşrası segrise uzak 6 yirden dostı gele.
 Eger şol uyluğu- 7 nuñ iç yanı segrise murādına irişe.
 8 Eger taşrası segrise şād ola.
 9 Eger dizi segrise ğuşşalu ola.
 10 Eger şol dizi segrise düşmān 11 helāk ola.
 Eger sağ incigi segrise 12 hāceti revā ola, mālī arta.
 Eger 13 sol incigi segrise ata süvār ola.
^{148 b} 1 Eger sağ topuğınıñ iç yanı segrise 2 hayr u hoşlık bula.
 Eger taşrası 3 segrise muşībete düşe.
 Eger şol 4 topuğınıñ iç yanı segrise hayrlu 5 rızq eline gire.
 Eger taşrası segrise 6 ziyān çeke.
 Eger sağ ayağınıñ üsti 7 segrise sefere gide selāmet ile 8 girü gele.
 Eger baş barmağı 9 segrise ğā'ib gele, şād ola.
 Eger 10 ikinci barmağı segrise ğuşşa gelüp 11 ağlaya.
 Eger üçüncü barmağı segrise 12 şāzlık vāķi' ola.
 Eger dördüncü 13 barmağı segrise sağlık ve rāhat^{149 a} 1 bula.
 Eger kici barmağı segrise 2 ten-dürüst ola.
 Eger şol ayağınıñ 3 üsti segrise ğāyib gele veyā bir 4 güzel 'avret ala.
 Eger baş barmağı 5 segrise dilegi yirine gele.
 Eger 6 ikinci barmağı segrise bir işe 7 başman ola.
 Eger üçüncü barmağı 8 segrise şādılık [bula veyā] hasta ola.
 Eger 9 dördüncü barmağı segrise eylükler 10 göre.
 Eger kici barmağı segrise çok 11 'ibādet eyleye.
 Eger sağ ayağınıñ altı 12 segrise hacālet çeke, mezellete¹⁷ düşe.
 13 Eger şol ayağınıñ altı segrise^{149 b} 1 mertebesi ve rifati arta, murād bula.

Harrerehū el-ħaķīrū'l-faķīr el-muħtāc ilā rabbi'l-ķadīr ķalīlū'l-cirm keşīrū'l-
 cūrm
 es-Seyyid 'Oşmān el-Ħilmī el-Aķhişārī 'afa'llāhu anh

¹⁶ Yazmada: hayāsı

¹⁷ Yazmada ze harfi ile yazılmıştır.

Metinle İlgili Bazı Dil Notları

Eserde, e ünlüsünü karşılayan hâ'-i resmiye ile biten kelimelerin sonunda belirtme durumu ekini göstermek için hemze kullanılmıştır.

ihtilâc-nâmeyi (143 b-8); *kimseyi* (144 b-6).

Arapça asıllı ve hemzeli bazı kelimelerin yazımında farklılıklar göze çarpmaktadır. İç sesteki hemze kimi zaman aynı kelimedede hem hemzeli hem de y'li yazılmıştır.

ğâ'ib (148 b-9); *ğâyib* (145 a-4, 149 a-3).

-dük sıfat-fiil ekinin ünlüsü metinde *segirdüğine* (143 b-5) ve *didüğine* (143 b-6) kelimelerinde vav ile belirtilmiştir. Harfle veya hareke ile belirtilmeyen bu ekin ünlüsü *görmedüğü* (144 b-5) kelimesinde de yuvarlak ünlülü alınmıştır.

Farsça ki bağlacının yazımı كى iken 143 b-3'te كى şeklindedir.

Teklik üçüncü şahıs iyelik ekinin yazılışında düzlük yuvarlaklık bakımından iki şekillilik söz konusudur. *burnunuñ* (145 a-1), *boynunuñ* (145 b-4), *uyluğunuñ* (148 a-6) örnekleri dışındaki kelimelerde ek düz şekillidir.

düşmân (146 b-9, 147 a-2, 148 a-10) kelimesinin yazılışı aslı şeklinden farklıdır. Metinde ilk hecedeki ü ünlüsü vav ile gösterilmiştir.

bînar kelimesinin yazılışı بیکار bir yerde (144 b-5) bir yerde de بیکار (144 b-12) şeklindedir.

Yazmada “hafifçe kımıldamak, hareket etmek” anlamına gelen *segir-* ve *segri-* fiili kullanılmıştır. *segri-* fiilinin yazılışında kef'in üzerine genellikle üç nokta konulmuştur.

Eserde “eger”le başlayan şart eki taşıyan cümleler ile ardından gelen istek kipini ve gelecek zamanı karşılayan istek ekli cümleler görülür.

Metinde, anlam bakımından gerekli görülen yerlerde, köşeli parantez içerisinde bazı eklemeler yapılmıştır.

Metnin Sözlüğü

A, Ā

âdem (Ar.): İnsan (143 b-3).

âdem oğlu: İnsanoğlu (143 b-3).

ağız: Ağız (145 a-12).

ağla-: Ağlamak (148 b-11).

aḥyānā (Ar.): Ara sıra, zaman zaman (143 b-3).

‘aḳd (Ar.): Bağlama, sözleşme (147 b-8).

‘aḳd-i nikāh (Far.): Evlenme (147 b-8).

al-: Evlenmek (149 a-4).

a’lem (Ar.): Daha, pek çok bilen, bilgin (144 a-2).

alın: Alın, başın ön tarafının üst kısmı (144 a-11).

Allāhu ta‘ālā (Ar.): Yüce Allah (144 a-2).

alt: Alt, bir şeyin yere bakan yanı (149a-11).

ammā (Ar.): Ama, fakat (144 a-3).

añ-: Hatırlamak (145 a-12).

aña: Ona (146 a-11).

anı: Onu (145 a-12).

art-: Yükselmek, artmak (147 a-8); çoğalmak (148 a-12).

āsān (Far.): Kolay (146 b-7).

aşağı: Aşağı, alt (144 b-3).

at: At (148 a-13).

‘avret (Ar.): Kadın (144 a-4).

avuç: Elin iç kısmı (146 b-1).

ayaḳ: Ayak (148 b-6).

a’zā (Ar.): Organlar, uzuvlar (143 b-4).

azacuk: Azıcık (147 a-6).

B

ba’dehū (Ar.): Ondan sonra (143 b-7).

barmak: Parmak (148 b-10).

baş: Baş, kafa (144 a-4); ilk, birinci (146 b-4).

baş barmak: El ve ayakta ilk sırada olan en kalın parmak (146 b-4).

başman: Başkan (145 a-7).

bay: Zengin, ulu, soylu (145 b-9).

bay ol-: Zenginleşmek (145 b-10).

ba’z (Ar.): Bir kısım, bazı, kimi (143 b-4).

bāzū (Far.): Kolun omuz ile dirsek arasındaki bölümü, pazı (145 b-11).

bereket (Ar.): Bolluk, mutluluk (145 b-13).

ber-ḥudār (< **ber-ḥurdār:** Far.): Mutlu (147 a-9).

ber-ḥudār ol-: Mutlu olmak (147 a-9).

bīnar: Göz pınarı, gözün burun tarafındaki ucu (144 b-5).

bī-ḥad (< **bī-hadd:** Far.): Sınırsız, pek çok (147 a-5).

bil: Bel (147 b-4).

bilek: Kolla elin birleştiği yer (146 a-7).

bīmār (Far.): Hastalık (146 a-6).

bir: Bir (sayı sıfatı) (144 a-8).

borç: Borç (145 a-4).

boyun: Gövdenin baş ile omuz arasında yer alan bölümü (145 b-4).

bögür: Bögür, vücudun yan tarafı (147 a-10).

bu: Yer, zaman veya anlatım bakımından en yakın olanı gösteren sıfat (143 b-8).

bul-: -e ermek, kazanmak, elde etmek (144 a-6).

bunuñ: Bunun (144 a-2).

burun: Soluk ve koku alma organı (145 a-1).

C

câl (Far.): Tuzak (148 a-3).

câl it-: Tuzak kurmak (148 a-3).

cem' (Ar.): Toplama, bir araya getirme (143 b-2).

cem' it-: Toplamak, bir araya getirmek (143 b-2).

ceng (Far.): Çarpışma, savaş (147 a-11).

ceng it-: Savaşmak (147 a-11).

cimâ' (Ar.): İnsanlarda çiftleşme, cinsel ilişki (147 b-11).

cimâ' it-: Çiftleşmek (147 b-11).

cümlesi: Hepsisi (143 b-6).

Ç

çene (< çâne: Far.): Çene (145 b-1).

çok: Çok, fazla (144 a-9).

çokdan: Çoktan, çok zaman önce (144 b-5).

D

da'vâ (Ar.): Mesele, mücadele (145 a-10).

delâlet (Ar.): İz, işaret (143 b-6).

delâlet it-: İşaret etmek, belirtmek (143 b-6).

devlet (Ar.): Zenginlik, büyük mutluluk, talih, baht, yüksek rütbe, yüce mevki (144 a-5).

devletlü: Zengin, yüksek rütbeli (145 a-11).

di-: Söylemek (143 b-6).

dil: Dil, tat alma organı (145 a-13).

dilek: İstek (149 a-5).

dırsek: Kol ile ön kol arasındaki eklem arka tarafı (146 a-4).

diz: Diz (148 a-9).

dost (Far.): Dost, sevilen kimse (146 a-4).

dördüncü: Dördüncü, sıralamada üçüncüden sonra gelen (148 b-12).

dudak: Dudak (145 a-9).

dünyâ (Ar.): Dünya (144 a-10).

düş-: Ugramak, olumsuz bir duruma girmek (148 b-3).

düşmân (Far.): Düşman, rakip (146 b-9).

E

eger (Far.): Eđer, şayet (144 a-4).

egri: Başın arkası, ense (144 a-10).

el: Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü (144 a-9).

eline gir-: Elde etmek, kazanmak, ele geçirmek (144 a-9).

er: Er, erkek (144 a-4).

eylük: İyilik (149 a-9).

eyü: İyi (147 a-13).

F

ferah (Ar.): Gönül açıklığı, sevinç, sevinme (144 a-13).

ferc (Ar.): Dişilerde üreme organı (147 b-10).

G, Ğ

ğâ'ib (Ar.): Görünmeyen, kayıp (148 b-9).

ğâlib (Ar.): Üstün gelen, başarı kazanan (145 a-10).

ğâlib ol-: Üstün gelmek, başarı kazanmak (145 a-10).

ğam (< ğamm: Ar.): Kaygı, dert, tasa (144 a-10).

ğam çek-: Kaygılanmak, tasalanmak, üzölmek (144 a-10).

ğam-nâk (Far.): Kaygılı, üzüntülü (144 b-3).

ğâni (Ar.): Varlıklı, zengin (147 a-4).

ğâyet (Ar.): Son derece, çok, fazla (145 b-8).

ğâyib (< **ğâ'ib**: Ar.): Görünmeyen, ortada olmayan, kayıp (145 a-4).

ğâyib gel-: Kaybolmak (145 a-4).

geç-: Son bulmak, ortadan kalkmak (145 b-12).

gel-: Gelmek, ulaşmak (144 b-11); geri dönmek, yeniden ortaya çıkmak (146 a-5).

getür-: Getirmek, iletmek (143 b-9).

giri: Geri, yeniden, tekrar (145 b-4).

git-: Yok olmak, elden çıkmak (146 b-11).

gizlü: Gizli (147 a-1).

göbek: Göbek (147 b-7).

gögüs: Göğüs (147 a-9).

gör-: Rastlamak, buluşmak, kavuşmak (144 b-5); bir şeye erişmek (149 a-10).

göz: Görme organı, göz (144 b-2).

ğuşşa (Ar.): Keder, üzüntü, tasa (145 a-8).

ğuşşa çek-: Kederlenmek, sıkıntı çekmek (147 a-7).

ğuşşa iriş-: Üzülmek, kederlenmek (145 a-8).

ğuşşsalu: Üzüntülü, kaygılı (145 b-12).

güzel: Güzel, hoş (149 a-4).

H, H, H

haber (Ar.): Haber (144 a-7).

hacâlet (Osm.): Utanma, utangaçlıkla şaşırma (149 a-12).

hacâlet çek-: Utanmak (149 a-12).

hâcet (Ar.): Tanrı'dan veya kutsal sayılan kimseden beklenen dilek, gereklilik, ihtiyaç (147 a-13).

hâkim (Ar.): Egemen olan, sözünü geçiren (144 a-8).

hâkim ol-: Egemenliğini sürdürmek, etkili olmak, hükmetmek (144 a-9).

handân (Far.): Sevinçli, gülen (146 a-3).

hareket (Ar.): Kımıldama, oynama (143 b-4); yola çıkma (145 a-5).

hareket it-: Kımıldamak, oynamak (143 b-4); yola gitmek, yola çıkmak (145 a-5).

hâşıl (Ar.): Ortaya çıkan, görünen (144 b-9).

hâşıl ol-: Ortaya çıkmak, gerçekleşmek (144 b-9).

hasta (Far.): Hasta (145 b-3).

hasta ol-: Hastalanmak (145 b-4).

hatun: Kadın (147 b-13).

hâya (< **hâye**: Far.): Yumurta, erbezi (147 b-12).

hayr (Ar.): İyilik (145 a-12).

hayr-haber (Far.): İyi, yararlı haber (147 b-5).

hayrlu: Faydalı, iyi (148 b-5).

hazâ (Ar.): Bu, şu (başlıkta).

helâk (Ar.): Yok olma, ölme (148 a-11).

helâk ol-: Yok olmak, ölmek (148 a-11).

helâl (Ar.): Dinin kurallarına aykırı olmayan, kurallara, geleneklere uygun (146 a-8).

hışm (Far.): Öfke, kızgınlık (146 a-13).

hışma gel-: Öfkeye, kızgınlığa uğramak (147 a-10).

hışm it-: Öfkelenmek, kızmak (146 a-13).

hikmet (Ar.): Sebep (143 b-5).

hoş (Far.): Güzel, iyi (148 b-1).

huşûmet (Ar.): Düşmanlık (145 a-2).

huşûmet it-: Düşmanlık etmek, düşman olmak (145 a-2).

hükm (Ar.): Karar (146 a-11).

hüküm eyle-: Bir karara varmak, karar vermek (146 a-11).

hükemâ (< **hükemâ'**: Ar.): Âlimler, bilginler (143 b-2).

İ

'ibâdet (Ar.): Tanrı buyruklarını yerine getirme (149 a-11).

'ibâdet eyle-: Tanrı buyruklarını yerine getirmek (149 a-11).

iç: İç, iç taraf (148 a-4).

içün: İçin, sebebiyle (144 a-10).

iftirâ (< **iftirâ'**: Ar.): Birine aslı olmayan suçu yüklemek (146 b-7).

iftirâ it-: İftirada bulunmak, kara çalmak (146 b-7).

İhtilâc-nâme (Far.): İnsan organlarındaki seçirmelerin, hareketlerin anlamlarıyla ilgili yorumların yer aldığı kitap, seçir-nâme (başlıkta).

ikinci: İkinci, sıralamada birinciden sonra gelen (148 b-10).

ile: İle (145 a-2).

incik: Bacağın diz kapağı ile topuk arasında kalan bölümü (148 a-11).

iriş-: Erişmek, ulaşmak (144 a-13).

İskender Şâh (Far.): İskender-i Zülkarneyn (143 b-9).

İskender-i Zü'l-karneyn Şâh (Far.): İskender veya Sikender şeklinde de anılan, Kur'an-ı Kerim'de hakkında bilgiler verilen, hem hükümdar hem de peygamber olarak bilinen kişi (143 b-2).

iş: Hâl, durum, iş (144 b-4).

iş işle-: İş yapmak (144 b-4).

işit-: İşitmek, duymak (144 a-7).

işle-: İşlemek, yapmak (144 b-4).

'izzet (Ar.): Ululuk, yücelik, güç, saygı (144 a-5).

K, K

kâdî (Ar.): Yapan, yerine getiren, kadı (146 a-11).

kapak: Bazı organları örten vücut parçası, göz kapağı (144 b-2).

kasâvet (Ar.): Üzüntü, sıkıntı, tasa (144 b-7).

kasâvet çek-: Üzülmek, talsalanmak (144 b-7).

kaşık: Kasık (147 b-9).

kaş: Kaş (144 a-12).

katı: Çok fazla, şiddetli (145 b-2).

kavm (Ar.): Kavim, insan topluluğu (144 a-8).

ki (Far.): Sebep, sonuç, belirtme, bağlama gibi farklı işlevlerle kullanılmıştır (143 b-1).

kici: Küçük (146 b-10).

kici barmaç: Serçe parmak (146 b-10).

kimse: Kimse, kişi (144 b-6).

kimsene: Kimse, kişi (145 a-2).

koltuğ: Kol ile omuzun birleştiği yerin alt bölümü (146 a-1).

korqu: Endişe, kaygı (147 b-3).

korquya düş-: Endişelenmek, korkmak (147 b-3).

kurtul-: İstenmeyen, sıkıntı veren bir kimseden, bir yerden veya bir şeyden uzaklaşmak (147 a-12).

kuyruk: Gözün kulağa doğru olan ucu (144 b-6).

M

ma'îşet (Ar.): Geçim, geçinme (146 b-7).

mâl (Ar.): Para, gelir, eşya, varlık (144 a-9).

mâl-dâr (Far.): Malı olan, zengin (146 b-13).

melûl (Ar.): Kederli, bezgin, üzgün (148 a-3).

melûl ol-: Kederlenmek, üzülmek (148 a-3).

meme: Meme (147 a-6).

mertebe (Ar.): Rütbe, derece (144 b-13).

mesrūr (Ar.): Sevinmiş, sevinçli (147 b-12).

mesrūr ol-: Sevinçli olmak, sevinmek (147 b-12).

mezellet (Ar.): Alçaklık, horluk, bayağılık (149 a-12).

mezellete düş-: Alçalmak (149 a-12).

mikdār (Ar.): Miktar, ölçü (144 b-7).

murād (Ar.): İstek, dilek, amaç (144 b-9).

murād bul-: İsteğine kavuşmak (149b-1).

murādına iriş-: İsteğine kavuşmak (148 a-7).

murāda yitiş-: İsteğine kavuşmak, dileği gerçekleşmek (147 b-4).

muşibet (Ar.): Ansızın gelen felaket, sıkıntı veren şey (148 b-3).

mühlet (Ar.): Bir işin yapılması için gösterilen süre (143 b-7).

mühlet iste-: Bir işin yapılması, tamamlanması için belirli bir süre verilmesini istemek (143 b-7).

münākaşa (Ar.): Tartışma, çekişme (146 b-2).

münākaşa eyle-: Tartışmak, çekişmek (146 b-2).

müte'allik (Ar.): İlgili, ilişkin (144 a-1).

mütehayyir (Ar.): Hayrette kalan, şaşırılmış (143 b-6).

mütehayyir ol-: Şaşırarak (143 b-7).

N

nā-gāh (Far.): Ansızın, birdenbire (144 b-12).

nā-hoş (Far.): Beğenilmeyen, hoş gitmeyen (144 a-7).

naql (Ar.): Aktarma, anlatma (146 b-6).

naql it-: Aktarmak, anlatmak (146 b-6).

nāme (Far.): Mektup (144 b-11).

na't (Ar.): Bir şeyin niteliklerini övme, övgü (146 a-2).

ne: Varlıkları soru yoluyla belirten kelime, ne, hangi şey (143 b-5).

ne'üzü bi'llāh (Ar.): Allah korusun (145 b-8).

nīk-baht (Far.): Talihli, bahtı iyi (145 b-11).

ni'met (Ar.): Yeme ve içme ile ilgili şeyler, iyilik (145 a-13).

O

oğul: Çocuk, evlat (147 b-11).

ol-: İsimlerle birleşik fiil yapılmasında kullanılan yardımcı fiil (144 b-2).

omuz: Omuz (145 b-9).

orta: Orta (146 b-7).

orta barmak: El parmaklarının sağdan ve soldan üçüncü olanı (146 b-7).

oturaç: Oturulduğunda bir şeyin yere gelen tarafı, kalça (148 a-1).

Ö

öde-: Bir alışverişte borcu alacaklıya vermek (145 a-4).

'ömr (Ar.): Ömür, yaşam (144 b-1).

ön: Ön (144 a-8).

R

rāhat (Ar.): İnsanda sıkıntı, üzüntü olmama durumu, huzur (148 b-13).

revā (Far.): Yerinde, uygun (147 a-13).

rızık (Ar.): Rızık, yiyecek, içecek şey (148 a-1).

rif'at (Ar.): Yücelik, yükseklik (146 a-9).

rivāyet (Ar.): Bir haberi, söz veya olayı anlatma, nakletme (143 b-1).

rivāyet olun-: Anlatılmak (143 b-1).

S, Ş**sağ:** Sağ (yön)(144 a-5).**sağlık:** Vücudun hasta olmaması durumu, esenlik (148 b-13).**sefer** (Ar.): Yolculuk, savaş (144 a-7).**sefer it-:** Yolculuğa çıkmak (144 b-11).**sefer kıl-:** Yolculuğa çıkmak, savaşa gitmek (144 a-7).**sefere git-:** Yolculuğa çıkmak, savaşa gitmek (144 a-11).**segir-:** Segirmek, hafifçe kıvıldamak, hareket etmek (143 b-5).**segri-:** Segirmek, hafifçe kıvıldamak (144 a-5).**selâmet** (Ar.): Esenlik, her türlü korku, tasa ve tehlikeden uzak olma (148 b-7).**selîm** (Ar.): Sağlam, sağlıklı (146 a-6).**serçe parmak:** Beş parmağın en küçüğü, küçük parmak (146 b-9).**şihhat** (Ar.): Sağlık, esenlik (145 b-4).**şihhat bul-:** Sağlıklı olmak (145 b-4).**sırr** (Ar.): Sır, giz (147 a-1).**şol:** Sol (yön) (144 a-6).**söz:** Söz, laf (146 b-6).**su'âl** (Ar.): Soru (143 b-3).**su'âl eyle-:** Sormak (143 b-3).**süvâr** (Far.): Ata binmiş, binici (148 a-13).**süvâr ol-:** Ata binmek, binici olmak (148 a-13).**Ş****şād** (Far.): Sevinç, mutluluk (144 b-11).**şād ol-:** Sevinmek, mutlu olmak (144 b-11).**şādlık:** Sevinçlilik, mutluluk (144 a-13).**şāz** (< şād: Far.): Sevinçli, mutlu (146 a-3).**şāzlık:** Mutluluk (148 b-12).**şehâdet** (Ar.): Şahitlik, tanıklık (146 b-5).**şehâdet barmağı:** Başparmaktan sonraki parmak, işaret parmağı (146 b-5).**şeref** (Ar.): Şeref, onur (147 b-7).**T, T̄****taşra:** Dış, dışarı (148 a-5).**tecrübe** (Ar.): Deneme, sınama (144 a-1).**te'lîf** (Ar.): Eser yazma (143 b-8).**te'lîf it-:** Eser yazmak (143 b-8).**temâmet** (Ar.): Bütünöyle (145 b-7).**ten-dürüst** (Far.): Dinç, sağlam (149a-2).**tevbe** (Ar.): Tövbe, işlenilen bir suçun veya günahın bir daha tekrarlanmayacağına dair verilen söz (146 a-13).**tevbe eyle-:** Tövbe etmek (146 a-13).**tezvîc** (Ar.): Evlenme, kocaya varma (147 b-6).**tezvîc it-:** Evlenmek (147 b-13).**tîz** (Far.): Tez, çabuk (145 b-12).**toğ-:** Doğmak, dünyaya gelmek (147 b-11).**topuk:** Topuk (148 b-1).**U****u** (Far.): Ve, ile (146 a-3).**ululuk:** Ululuk, yücelik (145 a-9).**uyluk:** Kalçadan dize kadar olan bacak bölümü, uyluk (148 a-3).**uzak:** Gidilmesi çok süren, çok öte-lerde bulunan (144 b-10).**uzun:** Uzun, çok süren (144 b-1).**Ü****üçünci:** Üçüncü, sıralamada ikinciden sonra gelen (148 b-11).

üst: Bir şeyin yukarıya bakan kısmı (146 a-10).

V

vâfir (Ar.): Çok, bol (146 b-11).

vâki' (Ar.): Ortaya çıkan, olan (147 b-8).

vâki' ol-: Ortaya çıkmak, gerçekleşmek (147 b-8).

var-: Varmak, ulaşmak, gitmek (146 a-11).

ve (Ar.): Ve (143 b-5).

veyâ (ve: Ar. + yâ: Far.): Veya, yahut (144 b-11).

vuşlat (Ar.): Kavuşma (147 b-9).

Y

yâ (Ar.): “ey, hey” anlamlarında bir seslenme sözü (144 a-1).

yâ (Far.): Veya, yahut (147 b-10).

yağırnı: Sırt, sırtın yukarı kürek kısmı (147 a-12).

yan: Yan, taraf (144 a-5).

yañaq: Yanak (145 a-5).

yaramaz: Yararsız, kötü, boş (144 b-4).

yir: Yer (148 a-1).

yirine gel-: Yapılmak, olmak (149 a-5).

yuğarı: Yukarı, üst (144 b-2).

Z, Z, Z

zâfer (Ar.): Düşmanı yenme, üstün gelme, başarı kazanma (146 b-10).

zâhir (Ar.): Açık, belli (147 a-1).

zâhir ol-: Ortaya çıkmak, açığa çıkmak (147 a-1).

zahmet (Ar.): Sıkıntı, eziyet (145 b-2).

zahmet çek-: Sıkıntı çekmek, güçlükle karşılaşmak (145 b-3).

zeker (Ar.): Erkeklik organı (147 b-10).

ziyâde (Ar.): Çok, daha fazla (144 a-13).

ziyâde ol-: çoğalmak, artmak (144 a-13).

ziyân (Far.): Zarar, kayıp (148 b-6).

ziyan çek-: Zarara uğramak (148 b-6).

Zü'l-karneyn (Ar.): İskender-i Zülkarneyn (144 a-1).

“A TYPE OF FORTUNE BOOK: İHTİLÂC-NÂME”

Abstract

Throughout the history, involuntarily twitching of some organs in the human body has been regarded as the signs of good or bad things. İlm-i ihtilâc is considered as science and there are written literature which is sometimes named ihtilâc-nâme and sometimes segir-nâme. Turkish folklore motives can be seen in the literature in which future expectations are covered.

This article is about the İhtilâc-nâme by unknown author and it's characteristics of the type.

Keywords

İlm-i ihtilâc, ihtilâc-nâme, twitching, fortune, folklore.